

Eigenlijk zijn we hier gewoon grootschalig aan het tuinieren

Dat zegt Anton Huitema, opzichter/beheerder van district Midden-Friesland in Nationaal Park De Alde Feanen. Ik bezoek hem op een stralende dag, begin juli in het bedrijfsgebouw aan de Stripe in Earnewâld. Zijn collega en boa Wieger Bouma schuift aan nadat ik van koffie en een fraaie kaart van het gebied ben voorzien. Ik oefen even op de uitspraak van 'It Fryske Gea', wat gewoon Fries landschap betekent. Een vereniging met ca. 34.000 leden en eigenaar van een groot gedeelte van De Alde Feanen.

Er kan natuurlijk water worden ingelaten vanuit de boezem, het watersysteem van het Wetterskip Fryslân, maar dat heeft niet de kwaliteit die je wilt hebben, zo leer ik. Het veel schonere kwelwater, vanuit de hogere zandgronden, is geschikt voor deze kwetsbare flora en fauna.

In de zestiger jaren zijn de laatste boeren uit De Alde Feanen vertrokken omdat het boeren niet langer rendabel was. Schaalvergroting was niet mogelijk, alles moest over water worden aan- en afgevoerd en in de winter stond al het land onder water.

Varende koeien (foto: A. Huitema)

Anton Huitema

Dit Nationaal Park ligt in het hart van Friesland, in de driehoek tussen Leeuwarden, Heerenveen en Drachten en is bijna 2.300 ha groot. Het bestaat uit een zeer afwisselend landschap van meren, petgaten, rietlanden, ruigten, struwelen en moerasbossen. Ik hoor van Anton dat het oorspronkelijke hoogveen hier verdronk door water uit de toenmalige Middellzee. Vanaf de Waddenzee tot waar nu Bolsward ligt kwam die als een grote slenk het land in en zo ontstond er uiteindelijk een groot laagveenmoeras. Vroeger lag De Alde Feanen lager dan de rest van de omgeving en was het gebied daarvoor vanzelfsprekend natter. Dit kwam mede doordat er water vanuit de hoger gelegen zandgronden (Drenthe) omhoog kwam via kwelwater. Doordat die hogere zandgronden en de omgeving van De Alde Feanen werden ontgonnen ten behoeve van de landbouw en steeds sterker werden gedraineerd, is de grondwaterstand er nu lager dan in het natte natuurgebied. Het gevolg hiervan is dat de situatie is omgekeerd; water vanuit de Alde Feanen trekt nu via de ondergrond naar de hogere zandgronden. Het gevolg is serieuze verdroging.

Om deze reden moet je als beheerder zo veel mogelijk water proberen vast te houden in het natuurgebied, anders loopt De Alde Feanen min of meer leeg, aldus Anton.

Varende koeien

Anton en Wieger vertellen beurtelings over het herinrichtingswerk waarmee ze dagelijks aan de slag zijn. Het gaat deels om verbetering van de bestaande natuurterreinen, maar de totale oppervlakte natuur wordt ook verder uitgebreid. De meest in het oog springende maatregel is de aanleg van nieuwe petgaten en waterriet. Percelen grasland worden daarbij omgevormd tot moerasgebied waardoor de bestaande kwetsbare natuurgebieden beter beschermd worden. Ook het watersysteem in het gebied wordt sterk verbeterd. Hierdoor is het straks beter mogelijk om de natuurgebieden in droge perioden van voldoende water te voorzien. Verdroging is, zoals hierboven vermeld, een van de grote vijanden van moeraslaagveen.

De oude boerderijen zijn inmiddels recreatiewoningen geworden en in de zomer worden de weiden gemaaid of begraaasd door vee van derden dat op platte boten wordt aangevoerd en later in oktober weer wordt afgevoerd.

Anton vertelt dat er vroeger meer dynamiek in het terrein was, dus verschillende waterstanden. Dat zorgde voor een grote diversiteit aan planten en dieren. De mannen van It Fryske Gea zijn betrokken bij al het werk rondom hun park. Ze draaien aan de knoppen van de vele sluisjes en stuwtes en kunnen daarmee invloed uitoefenen op het waterpeil. Ze proberen in de zomer een lager waterpeil aan te houden zodat ze de hooilanden kunnen maaien. In het voorjaar en in de winter is er juist een hoog waterpeil, voor gezonde moerasvegetaties als rietvelden en voor weidevogels en watervogels als ganzen. Ze houden rekening met de broedtijd van de weidevogels en proberen de leefomgeving voor bijvoorbeeld de

roerdomp weer aantrekkelijk te maken. Alles natuurlijk in nauwe samenwerking met het Waterschap dat de watertoevoer vanuit de boezem regelt.

Grote wateroppervlakten

Anton Huitema werkt hier ruim 25 jaar. Geboren in Grou kent hij het terrein vanaf zijn kinderjaren. Wiegert komt uit het noorden van Friesland, van de klei bij Ferwerd zegt hij. Als ik vraag wat de verschillen zijn met dat andere grote laagveengebied, de Weerribben (zie Dier en Milieu nr. 2 van dit jaar), zegt hij dat hier in De Alde Feanen meer grote wateroppervlakten zijn te vinden. Ze dragen fraaie namen als Grutte Krite en Saiterpetten.

Het is de belangrijkste reden, naast de diverse landschapstypen met de daarbij behorende flora en fauna, waarom De Alde Feanen alsnog begin deze eeuw de status van Nationaal Park heeft gekregen.

Wiegert werkt nu vijf jaar in Earnewâld en hij heeft het er naar zijn zin. Hij is dagelijks in het gebied te vinden. 50% van zijn tijd is hij boa en de andere 50 % van zijn tijd werkt hij mee in het beheer en neemt hij de waterpeilen op. Daarnaast heeft hij nog hulp van een vrijwillige boa die af en toe een aantal (vaar)diensten voor zijn rekening neemt. "Met name in de weekenden en in de zomerperiode met mooi weer is het hier erg druk met recreatievaart en is toezicht zeker gewenst. Het gebied heeft dan een grote aantrekkingskracht op recreanten. Tijdens deze periode zijn we veel op het water te vinden. Met name het snelvaren komt geregeld voor". Wiegert verwondert zich er ieder jaar weer over dat zoveel mensen onbekend

Wiegert Bouma

zijn met de regels op het water. De meeste overtredingen zijn dan ook gerelateerd aan het water zoals snelheid, ontbreken van de registratie, niet dragen van het dodemanskoord etc. Daarnaast komen ze af en toe een kampvuurtje tegen en doen ze veel visserijcontroles. Helaas neemt het aantal mensen met loslopende honden maar langzaam af, terwijl dit (het verbod daarop) toch heel duidelijk is aangegeven bij de ingangen van de terreinen. "Daar ben ik gauw klaar mee", zegt hij. "Daar volgt meteen een proces verbaal voor. Vaak zijn het mensen vanuit de streek die echt wel weten dat het niet mag". Anton zegt dat de illegale visstropsterij sterk is afgenomen. Het gaat duidelijk om een uitstervend ras van oudere mannen die af en toe nog een fuik zetten. Wiegert is zelf een enthousiast snoekvisser, maar dan vooral in de winter.

Bommenwerper uit Tweede Wereldoorlog

In het gebied ligt een oude vuilstort, de Alde Dwinger, uit de vorige eeuw met onduidelijk afval uit Leeuwarden en omgeving. Inmiddels is de volledig begroeide stort geïsoleerd en niet toegankelijk. Sinds kort is deze omsloten door een damwand die geslagen is tot op het keileem. Dit

Groot-Brittannië gebruikte tijdens de Tweede Wereldoorlog veel zware bommenwerpers van het type Avo Lancaster om Duitsland te bombarderen. Het hier getoonde exemplaar is nog vliegwaardig en landde in 2011 op vliegveld Eelde

moet lekken van verkeerde stoffen in het boezem- en grondwater voorkomen. Eén stukje damwand staat nog open. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog heeft zich hier namelijk een Britse bommenwerper in de afvalberg geboord, precies op de plek waar de damwand moet komen. Inmiddels is besloten het vliegtuig alsnog te bergen, mede omdat er mogelijk nog een stoffelijk overschot van de boordschutter in het staartstuk aanwezig is. Wiegert vertelt over een presentatie een week geleden, waarbij werd getoond hoe d.m.v. detectie de juiste ligging van het toestel is vastgesteld (zie bijgaand artikel Leeuwarden krant in kader).

Berging bommenwerper in de Alde Feanen precies 75 jaar na crash

Groot-Brittannië gebruikte tijdens de Tweede Wereldoorlog veelvuldig de zware bommenwerpers van het type Avo Lancaster om Duitsland te bombarderen. De berging van een Engelse bommenwerper in de Alde Feanen begint op 4 september. Dit is precies 75 jaar nadat het toestel opsteeg. Het wordt een lastige klus. Het gebied is moeilijk toegankelijk. „En het is een erg groot toestel”, zegt Bart Aalberts van de Koninklijke Luchtmacht. De Lancaster-bommenwerper zou in de nacht van 4 op 5 september 1942 een industriegebied in Bremen bestoken, maar leed onderweg zware schade door afweergeschut en een aanval van de Duitse luchtmacht.

Neergestort bij vuilstort

Als gevolg hiervan stortte het vliegtuig neer bij een oever in de Neare Saiter, een zompig terrein in de Alde Feanen, dat door Leeuwarden

werd gebruikt als vuilstort. Vier inzittenden wisten zich te redden met een parachute. Een vijfde man kwam om bij zijn sprong. De piloot stierf bij het neerstorten en een deel van zijn lichaam werd na de crash geborgen. Niemand weet hoe het afliep met de zevende inzittende, staartschutter James Cooper.

Crash houdt familie bezig

De crash houdt de betrokken familieleden nog altijd erg bezig, zegt burgemeester Ferd Crone van Leeuwarden: „Zij zijn blij dat er nu gezocht wordt.” Eventueel gevonden menselijke resten kunnen herbegraven worden in overleg met hen.

De Stichting SMAMF verrichtte veel speurwerk naar de crash. De gemeente Leeuwarden, de luchtmacht en de provincie werken al lange tijd aan de voorbereiding van de klus. De militaire Explosievenopruijngsdienst is ook paraat, hoewel het vliegtuig vermoedelijk geen bommen meer aan boord had.

Damwanden

De klus duurt vier weken en lijkt op de recente berging van een Britse bommenwerper in het IJsselmeer: de vindplek wordt afgezet met damwanden, waarna het zoekgebied watervrij kan worden gemaakt. Er zal 5 tot 6 meter diep gegraven worden. De gemeente begrootte het werk vorig jaar op zo'n zes ton, waarvan het rijk uiteindelijk het meeste zal betalen. Voor de provincie past de berging in een veel grotere operatie, want zij wil de voormalige vuilnisbelt hermetisch afsluiten van de omgeving, zodat de viezigheid zich niet verspreidt.

„Leeuwarden heeft van 1921 tot in 1968 gestort op deze locatie”, zegt Klaas Hoekstra van de provincie. Het ging veelal om eenvoudig huisvuil en menselijke uitwerpselen, maar er belandde ook veel schadelijk afval. Het gebied geldt daarom als een van de ergste gifbelten van Friesland. De provincie heeft overwogen om alles te saneren, maar zag hier vanaf, want het is ook een heel waardevol natuurgebied”, aldus Hoekstra.

Erwin Boers, redacteur erfgoed van de Leeuwardercourant

(Gedeeltelijk over genomen uit de Leeuwardenkrant van 10 juni j.l.)

Tot mijn grote vreugde wordt besloten dat we gaan varen. Dan kunnen mijn gast-

We schepen in op "de Waarlamke".

Wat verderop zie ik een paar statige skûtsjes

heren me veel duidelijker laten zien hoe uniek dit gebied is, vinden ze. We schepen in op "de Waarlamke", de Friese benaming voor de watersnip, een klein vaartuig dat gebruikt wordt voor het beheerwerk in het gebied. Terwijl we het haventje bij het bedrijfsterrein uitvaren eten we onze meegebrachte boterhammen. Ik blijf ondertussen fotograferen.

Skûtsjesilen

's Zomers bezoeken meer dan 200.000 waterrecreanten De Alde Feanen en op een gemiddelde zomerse weekenddag liggen er ruim 700 boten binnen het gebied afgemeerd. Vandaag is het tamelijk rustig. Aan de kade van Earnewâld liggen grote en kleine jachten, zowel motor- als zeiljachten. Er varen wat kleine sloepjes en bootjes rond en wat verderop zie ik een paar statige skûtsjes.

Earnewâld heeft zijn eigen skûtsje en op een van de wedstrijddagen van het vermaarde Skûtsjesilen is er ook een start vanuit dit zeildorp. Wiegier wijst me de wal vanwaar ze dan moeten vertrekken. Dat is een zogenaamde walstart leer ik, en het is ongelooflijk spannend om te zien hoe die 14 Skûtsjes allemaal tegelijk loskomen van de wal. Ze wringen zich vervolgens door een smal kanaal om op het grotere Sanemar terecht te komen, om daarna de Folkertsloot in te varen en dan weer te keren om de boei. "Dat moet je echt een keer meemaken" zegt hij, "voor ons zijn dat topdagen. Dan heb je je handen vol om het samen met de waterpolitie allemaal goed te laten verlopen, want dit trekt veel publiek".

We naderen de genoemde vuilstort. Eigenlijk zie ik alleen een prachtige groene muur van bomen, struiken en planten, maar hier en daar zie ik de afsluitende damwand die net onder de waterspiegel zichtbaar is en afgedekt wordt met een laag stortsteen. Die houdt abrupt op en dat is de plek waar de bommenwerper zich in de bodem boorde. Het is een vreemd idee dat zich daar zo'n vliegtuig bevindt. "In het bezoekerscentrum zal er t.z.t. aandacht aan worden besteed", zegt Anton, "want het spreekt wel tot de verbeelding". En even later: "Eigenlijk zie je hier hoe het er uit zou zien als we niet beheren, een echt oerwoud in Friesland".

Als we doornaderen word ik gewezen op de fuiken van de enige twee beroepsvissers in dit gebied. Verderop steken stokken uit het water met linten rondom. Hiertussen groeit Glanzend fonteinkruid. Dit plantje is een goeie indicator dat het water steeds schonen wordt.

De linten zorgen er voor dat plezierboten er niet doorheen varen. We naderen de zomerpolders Laban en de Wyldlannen. Die staan 's winters helemaal onder water, maar op dit moment kan er volop worden gemaaid en gegraasd.

Aan een van de oevers ligt één van de drie werkboden van It Fryske Gea

Aan een van de oevers ligt één van de drie werkboden van It Fryske Gea. Als het gras te lang is gaat het 's winters rotten als het onder water staat en dan is het ongeschikt voor ganzen en andere vogels. Ik zie twee kuddes koeien. Wiegert: "De koeien zijn niet van ons, maar van pachters. Wij houden door de week wel toezicht en zorgen aan het begin en het eind van de zomer voor het vervoer van de dieren over water. Eigenlijk gaat alles hier per boot. De meeste boerderijen en huizen die we passeren zijn niet anders te bereiken". Hij wijst me op een waterboot, beladen met grote witte vaten. Hierin bevindt zich vers water dat bij de vele recreatiewoningen wordt bezorgd. Als ik vraag hoe het dan met de riolering zit, blijkt dat tot voor kort afvalwater gewoon op het openbare water geloosd werd. Inmiddels zijn er in samenwerking met het waterschap bij een groot aantal huizen zogenaamde IBA-installaties

De vers waterboot

De zonnepanelen van de IBA-installaties

geplaatst. IBA staat voor Individuele Behandeling Afvalwater. De werking berust op anaerobe en aerobe activiteit van micro-organismen en bacteriën. Die zuiveren het vuile water per huis alvorens het wordt geloosd. Ze wijzen me op de kleine schuurtjes met zonnepanelen op het dak, de stroomvoorziening voor de IBA's.

We varen langs een ander fenomeen. Op een groot bord staat: "Wij werken aan het herstel van een helofytenfilter". Hier gaat het om een riet-filter dat op natuurlijke wijze het onzuivere water uit de boezem zuivert alvorens het in het kwetsbare 'wetland' wordt binnen gelaten. Momenteel vinden er ook baggerwerkzaamheden plaats in De Alde Feanen om de fosfaatrijke sliblaag af te voeren. Dit komt de waterkwaliteit en de ontwikkeling van waterplanten ten goede. De grote gekleurde bollen op het water verderop geven aan waar de persleiding loopt die zorgt dat van de bodem opgezogen veenslib wordt afgevoerd. In de zomer ligt het werk stil i.v.m. de drukke pleziervaart.

In dit kader vertelt Anton dat ze blij zijn met de grote aalscholverkolonie bij de plas. Deze vogels die elders nog wel eens verwenst worden zijn hier welkom omdat ze veel brasem en blei vangen. "Dat zijn de vissen die we hier liever niet hebben, omdat ze modder opwoelen. Daardoor wordt het te voedselrijk en troebel. Met de genomen maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren, is dit jaar ook veel brasem en blei weggevangen uit de petgaten. Die zijn nu afgesloten om de ontwikkeling van waterplanten te stimuleren". De vogelhut die we passeren geeft in het voorjaar een mooi uitzicht op de kolonie van de zwarte viseters.

Op een andere plek staat een fraai watermolentje bij een gedeeltelijk ondergelopen polder. Daar wordt het areaal aan waterriet vergroot. Het is een project in het kader van LIFE+ (zie kader). Er liggen hier en daar eilandjes in de plassen, restanten van de vroegere veenlegakkers. Ooit waren het kleinschalige weilanden, nu

De vogelhut die we passeren geeft in het voorjaar een mooi uitzicht op de kolonie van de zwarte viseters

Er groeien weer biezen, teken van verbeterde waterkwaliteit. Helaas wel verminderd ruimzicht

zijn ze geschikt gemaakt voor de recreatie, compleet met afvalbakken en aanlegkades. Anton zegt dat Wieger verderop al zijn eigen eilandje heeft. Ik zie op de kaart dat het "Kop van Wiegarsma" heet. Tja, zo kun je wel onsterfelijk worden.

Otters terug van weggeweest

Ik begin steeds beter te begrijpen waarom Anton ergens aan het begin van ons gesprek zei: "We zijn eigenlijk grootschalig aan het tuinieren hier.

Ons beheerswerk bestaat uit het terugbrengen of in stand houden van alle vier de stadia van verlanding via veenvorming. Dus van helder water, via waterplanten naar waterriet, naar kraggen en tenslotte

moerasbos.

En het gaat natuurlijk vooral om de bij elk stadium behorende flora en fauna". Hij vertelt dat de laatste otter in de tachtiger jaren in Friesland werd doodgereden. In de haven herinnert een bronzen ottertje op een grote zwerfkei aan de start van het otterherstelplan. Toen er sprake was van een herintroductieprogramma in Nederland lagen De Alde Feanen helaas nog te geïsoleerd ten opzichte van naastgelegen natuurgebieden, dus de Weerribben kregen de eerste otters. Maar in 2011 werden drie verweesde otters uitgezet in De Alde Feanen en die hebben zich succesvol voortgeplant. Niet alleen schoon water is belangrijk voor het overleven van dit dier, ook maatregelen als het voorzien van visfuisen met een stopgrid is noodzakelijk. Anton praat ook met veel plezier over de reeën in het gebied. Het zijn er zeker 150 en ze hoeven hier niet te worden afgeschoten want de populatie blijft op een natuurlijke manier stabiel en ze vormen niet direct een gevaar voor de verkeersveiligheid.

Na een mooie tocht door brede kanalen, smalle kreek en over grote watervlakten leggen we weer aan bij het bedrijfsgebouw van It Fryske Gea. Ik heb begrepen dat Wieger voor zijn surveilleerwerk een andere, snellere boot gebruikt. Natuurlijk wil ik die ook zien. "Die haalt wel 50 kilometer", zegt hij met een grijns, als we in het botenhuis een kijkje nemen. "Daarmee kom je een heel eind hoor".

Booming Business in De Alde Feanen

Biodiversiteit behouden

Het LIFE+ project 'Booming Business' bestaat uit ecologische herstelmaatregelen in de moerassen van De Alde Feanen. Hiervan kunnen de vele planten en dieren in het gebied profiteren. De term 'booming' in de naam van het project verwijst naar de Engelse term voor het geluid dat de Roerdomp maakt. De Roerdomp is een vogelsoort die symbool staat voor een groep kwetsbare en bedreigde Natura 2000 dier- en plantsoorten. Dit dier is afhankelijk van waterriet. Daarnaast verwijst 'business' naar het werk dat nodig is om de biodiversiteit in De Alde Feanen te behouden.

Bedreigingen

Deze biodiversiteit van De Alde Feanen is echter niet vanzelfsprekend. Op dit moment zijn er namelijk verschillende factoren die het natuurgebied bedreigen:

- Sterke afname van waterriet door het wegvallen van de natuurlijke peildynamiek van het water
- Sterke afname van waterplanten door de fosfaaterfenis uit het verleden
- Afname van veenmosrietlanden door veroudering, verzuuring en verbossing
- Afname van blauwgraslandvegetaties door verzuring.

Het LIFE+ programma is het financiële instrument van de Europese Unie om het milieu te ondersteunen. Sinds 1992 heeft LIFE+ bijna 4000 projecten gesubsidieerd. De Alde Feanen komen voor deze subsidie in aanmerking, omdat het grootste deel van het nationaal park is aangewezen als Europees belangrijk Natura 2000-gebied. Het project 'Booming Business' is gestart op 3 september 2013 en eindigt op 30 november 2019.

De snelle boot van Wieger

Het blijkt dat ze ongeveer 100 processen-verbaal per jaar uitschrijven en dat is in zo'n moeilijk toegankelijk gebied best veel. Het aantal waarschuwingen is er een veelvoud van, want voorlichting is ook een belangrijke taak voor deze boa. Wieger: "Dat we veel processen-verbaal schrijven komt ook doordat we vaak aanwezig zijn in het terrein en op wisselende tijden en dagen. Dan kom je uiteraard ook geregeld overtredingen tegen".

Bezoekerscentrum & Doe- en beleefstuin

Uiteraard loop ik ook nog even binnen in het bezoekerscentrum dat op een steenworp afstand ligt. Het is een mooi goed verzorgd centrum waarin op een interactieve manier de ontstaansgeschiedenis, de flora en fauna, het beheer en de recreatie in dit gebied worden getoond. In de spannende nacht-experience ervaar je het nachtleven waarin je de koude wind door je haren voelt wapperen en de geluiden van dieren hoort die in het donker actief zijn.

Zo zijn er de rugzakroutes ontwikkeld waarbij kinderen onder begeleiding van leerkrachten of ouders zelf de weg vinden in het Nationale Park en daarbij opdrachten uitvoeren

Je wordt goed geïnformeerd over de recreatieve mogelijkheden in de omgeving. Er zijn vaar-, kano-, wandel-, en fietsroutes verkrijgbaar.

Anton Huitema blijkt een zeer verdienstelijk fotograaf te zijn

Anton Huitema (l) en Wieger Bouma (r)

Voor kinderen is er uitdagend onderzoeksmateriaal te leen waarmee ze op een avontuurlijke manier het gebied leren kennen. Zo zijn er de rugzakroutes ontwikkeld waarbij kinderen onder begeleiding van leerkrachten of ouders zelf de weg vinden in het Nationale Park en daarbij opdrachten uitvoeren zoals waterbeestjes vangen, roofvogels spotten, spoorzoeken of het weer voorspellen.

Er is een wisselende tentoonstelling, deze keer met foto's van zes medewerkers van It Fryske Gea. Laat ik daar nou toch een bekend hoofd tegenkomen.

Anton Huitema blijkt een zeer verdienstelijk fotograaf te zijn, zie zijn foto van een gealarmeerde ree.

Dank heren voor een heerlijk dagje Friesland en een kijkje achter de schermen van De Alde Feanen.

Tekst en foto's: Wil Kroon

